

20. 7. 2007

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Pro chudé máme školení - nebo vězení

JIŘÍ PŘIBÁŇ, PROFESOR PRÁV:

Skóre: 0.98

Název zdroje: Hospodářské noviny

Datum vydání: 20.07.2007

Nadpis: Pro chudé máme školení - nebo vězení

Strana: 10

Rubrika: rozhovor

Autor: Lenka Zlámalová

Náklad: 60258

Oblast: Celostátní deníky

Zpracováno: 20.07.2007 06:09

Identifikace: DCHN20070720010048 cz

Klíčová slova: ústavu (7x), právní (5x), justičních (5x), vězení (4x), evropském (4x), soud (4x), soudu (3x), vězňů (3x), sociologie (3x), soudcovské (2x), trestně (2x), zákonu (2x), právníci (2x), práva (2x), trestní právo (2x), ústavy (2x), soudním (2x), právním, žalobcem, právních, kauz, trestní, zákony, ústava, soudce, právo, zákon, soudní, ústavní, trestat, zákonné, trestu, justice, Nejvyššího soudu, Sociologie práva, ústavních soudců, sociologií práva, trestat vězením, ústavním právem, trestním zákonu, soudních institucích, trestní odpovědnosti, Ministr spravedlnosti, trestní odpovědnost, trestního procesu, mezinárodním právu, právo udělit milost, vězeňskému, trestný čin, Ústavní soud, potrestán, Vězeňský, odvoláním, trestních, ústavní soudce, trestním právu, právní kultura, trestní proces, ústavní právo, sociolog práva, trestá vězením

NADTITULEK: JIŘÍ PŘIBÁŇ, PROFESOR PRÁV:

Vláda chystá výrazné změny v trestním právu. Pachatelé některých lehčích zločinů by se ani nemuseli dostávat před soud, na trestu by se dohodli přímo s žalobcem.

Profesor Jiří Přibáň, který se dlouho zabýval sociologií práva, vysvětluje rozdíl v trestání u nás a na Západě: "Naši politici zachytili až hesla o zákonu a pořádku."

Jeden z nejlepších českých právních teoretiků, který dnes přednáší ve Walesu, v rozhovoru pro HN hodnotí i Ústavní soud a vývoj v Británii po teroristických útocích.

HN: Ministr spravedlnosti chystá nový trestní kodex. Věková hranice pro trestní odpovědnost se v něm sníží z 15 na 14 let. Co si o tom jako sociolog práva myslíte? Dospívá dnes mládež dříve?

Sociologická odpověď by zněla: prožíváme období, kdy se stírají rozdíly mezi pohlavími i mezi věkovými skupinami. Děti dospívají dříve a dospělí se chovají čím dál infantilněji.

Ale myslím, že hranice trestní odpovědnosti se snižovat nemá.

HN: Proč?

V Anglii, kde dnes žijí, je trestní odpovědnost možná už od deseti let, protože to tam - v právním systému common law - není nikde kodifikováno. Ve Skotsku dokonce od devíti let. Myslím, že je to naprosto špatně.

Pokud osoba, která kvůli věku není trestně odpovědná, spáchá zločin, měla by na to jít společnost jinak. Pokud to jde, má takový viník nahradit škodu, jít na obecně prospěšné práce, třeba se i pod dohledem úřadů sejit s obětí, aby viděl, co způsobil.

Proč je Evropa méně represivní než Amerika

HN: Čím to, že v české společnosti se mnohem víc trestá vězením než ve "staré" Evropě? Počet vězňů na sto tisíc obyvatel vzrůstá přibližně ze Západu na Východ: Francie 85, Německo 94, Česko 181, Lotyšsko 292, Ukrajina 350, Rusko 615.

Když jsem tyto statistiky četl poprvé, šokovaly mě. Je to podle mě způsobeno tím, že trestní politika se u nás ještě nestala veřejným problémem. Neprošli jsme západním vývojem: po liberalismu 60. let se tam dnes víc zdůrazňuje law & order, zákon a pořádek. Naši politici však zachytili až tuto vlnu "zákonu a pořádku" - přestože naše společnosti už předtím byly represivnější než západní.

K počtu vězňů jsou asi tři vysvětlení. Za prvé se otázka ještě neotevřela jako veřejné téma. Za druhé transformující se společnosti hledají pevné orientační body a nacházejí je v zákonu a v policii. Za třetí tady neexistuje rozrůzněné trestání - že malé věci se nemusejí trestat vězením. K tomu by měl přispět nový trestní kodex.

HN: Západ má ale jednu důležitou výjimku: Spojené státy mají na sto tisíc obyvatel 737 vězňů.

Spojené státy trpí chorobou, která vždy hrozí postihnout společnosti ekonomického liberalismu: policista nahrazuje funkci učitele. Taková společnost je velmi otevřená, vše je v ní možné, ale pořádek vymáhá represí.

Ještě v 19. století byly Spojené státy nejprogresivnější zemí i v trestní politice. Hrdelních zločinů tam bylo minimálně, občanská společnost hledala alternativní modely, jak zabránit zločinu, ve srovnání s tehdejší Evropou se popravovalo výjimečně. Dnes je to opačně, Evropa je mnohem méně represivní než Amerika.

Ve Francii je součástí trestního procesu, že se u sousedů zjišťuje "profil občana" a kde se stala ve společnosti chyba, že se někdo stal delikventem. Tedy přístup "dohlížet a trestat", ale raději to první než to druhé, jak to známe od Michela Foucaulta. Tedy raději dohlížet a resocializovat.

HN: Budeme se postupným bohatnutím a začleňováním do Evropské unie blížit i v počtu vězňů Francii nebo Německu?

Řeknu myšlenku, která je velmi levicová: chudákům či těm, kdo nejsou úspěšní v tržní ekonomice, buď nabídnete přeškolovací programy, různé sociální dávky, nebo je zavřete do vězení.

Vězeňský systém v USA je strašně drahý, stejně jako třeba zdravotnictví. Podle některých kriminologů tam ale vězení nahrazuje systém sociálního zabezpečení.

HN: Pokud snížíme životní minima, můžeme počítat s růstem kriminality?

To zažila Velká Británie. V ultraliberálních 70. letech pracovali, s nadsázkou řečeno, hlavně přistěhovalci z Pákistánu, mnoho Britů žilo ze sociálních dávek a země procházela těžkou krizí. David Lodge má v úvodu knihy Pěkná práce scénu, kdy se otec úspěšného manažera kouká z okna, jak liška žere z hromad odpadků, protože ve městě je zase stávka, a říká - už i ta zvířata jsou na dávkách.

Konzervativní vlády Margaret Thatcherové to musely změnit a přišly mimo jiné s represivní politikou. Ale ukázalo se, že náklady na vězeňský systém natolik vzrostly, že zatížily státní pokladnu stejně jako sociální dávky.

I tento měsíc Britové propustili předčasně - o čtyři až šest měsíců před vypršením trestu - několik tisíc vězňů. Čistě proto, aby odlehčili vězeňskému systému.

HN: Takže pokud podle nových trestních pravidel bude možné se u lehčích přečinů domluvit na trestu se žalobcem a vyhnout se soudu, je to krok správným směrem?

I trestní proces lze převést na kategorie účinnosti či nákladů a výnosů pro společnost. U činů společensky menší závažnosti je taková změna zcela v pořádku.

HN: Jako liberál doporučujete zrušit trestný čin pomluvy. Jak si vysvětlujete, že v trestním zákonu zůstává? A že je tam řada slovních zločinů typu "propagace útočné války"?

Je to snaha odborníků na trestní právo rozšiřovat pole své působnosti všude, kde si myslí, že by regulace byla společensky žádoucí.

Ještě se tu nezformovala právní kultura, v níž méně je někdy více.

Klausovi poradci nevidí, že nežijeme v roce 1920

HN: Když Ústavní soud rozhodl, že prezident neměl právo odvolat šéfkou Nejvyššího soudu, Pavel Rychetský si posteskl: Proč se předtím právní teorie pořádně nevěnovala tomu, zda a nakolik lze přezkoumávat prezidentovy činy?

Všechny možnosti a konflikty ani předjímat a promýšlet nelze. To je sama podstata práva: musíte vymyslet obecné pravidlo a spoléhat, že existuje i ústavní kultura a konvence, v jejichž rámci se lidé chovají. A pokud z nich vybočí, musí tu být poslední autorita, která řekne: Právo platí takto a takto.

Což Ústavní soud udělal v případě předsedkyně Ivy Brožové. Zformuloval velmi silnou doktrínu soudcovské nezávislosti. Je to velký krok vpřed, pokud jde o omezení zásahů exekutivy do justice.

Rychetský má ale pravdu, že experti na ústavní právo byli v 90. letech naprosto nepřipraveni na to, jak nová demokratická ústava bude fungovat. Mnozí se věnovali hlavně tématům národní suverenity a Benešových dekretů.

HN: Ústavní kultura se podle vás zlepšuje, nebo spíš zhoršuje?

Její vytváření skončilo dřív, než mohlo začít. Jsme svědky úpadku politické kultury, ze které nemůže vzniknout silná ústavní kultura.

Příkladem bylo dlouhé nejmenování ústavních soudců a loňská povolební krize. Někteří říkali:

"Podívejte, i půl roku bez vlády všechno funguje." Jenže si neuvědomili, že s každou příští krizí bude možné si říci: Vždyť my vládu nepotřebujeme, nepotřebujeme ani velvyslance, nepotřebujeme ústavní soudce.

HN: Jak to je s možností přezkoumávat prezidentovy činy? Nejvyšší správní soud rozhodl, že pokud soudní čekatelé splňují zákonné podmínky, prezident je nemůže svévolně nejmenovat jen proto, že se mu nelíbí jejich věk. Na to prezidentovi právníci namítají: To si budou příště stěžovat velvyslanci, že byli odmítnuti?

Právní poradci prezidenta mají teoretický a pojmový aparát, jaký možná šlo aplikovat na ústavu z roku 1920. Ale neuvědomují si, že píšeme rok 2007 a český prezident si, byť to na papíře ústavy není jednoznačně rozhodnuto, nemůže osobovat kvazimonarchické pravomoci, s jakými počítala prvorepubliková ústava. Je to skutečně spíš první úředník ve státě. I když má právo udělit milost.

V této věci bylo také důležité, že šlo o čekatele na funkci soudce, třetí moc ve státě. A tam prezident nemá absolutní libovůli nejmenovat člověka, který splnil všechny předepsané předpoklady, jen proto, že se mu nelíbí jeho věk, výška nebo velikost bot.

HN: Před dvěma lety jste vyslovil obavu, aby Ústavní soud neupadl v novém obsazení do nekonfliktní apatie a nevýznamnosti jako v Maďarsku. Upadl?

Naštěstí se to nestalo. I díky tomu, že český Ústavní soud je vystaven mnohem větším tlakům než maďarský. V čele státu stojí prezident, který nejenže je aktivistický, ale má i velmi svérázné představy o mezích své ústavní pravomoci. A vyrábí dostatek kauz, s nimiž se musí Ústavní soud potýkat a klást si nejzákladnější otázky ústavnosti ohledně brzd a rovnováhy.

Stejně jako to dělá Nejvyšší správní soud. Mimochodem: obecná právnická vzdělanost se dnes nepěstuje ani tak na univerzitách, ale spíš na těchto nejvyšších soudních institucích. Vzniklo tam intelektuální prostředí, ve kterém se živě - a nezávisle na fakultách - diskutuje o evropském, národním i mezinárodním právu.

HN: Jaká byla tři nejvýznamnější rozhodnutí, jež vynesl Nejvyšší správní soud a "Rychetského" Ústavní soud?

Nepochybně případ justičních čekatelů. Pak všechna rozhodnutí související s odvoláním Ivy Brožové. A rozhodnutí o eurozatykači.

Přežili jsme nacisty a IRA, přežijeme i islamisty

HN: Dlouho žijete v Británii. Jak se proměnila kvůli teroristickým útokům islamistů z posledních let?

Když před dvěma lety zaútočili teroristé v londýnském metru a autobusech, zrovna jsem přistával na letišti Heathrow - 7. července 2005 v deset dopoledne. Ještě když jsem jel vlakem z Paddingtonského nádraží na univerzitu do Cardiffu, nic jsem netušil. Nikdo z cestujících hystericky nemluvil o útocích. Teprve v Cardiffu mi pákistánský taxikář říkal: "Vy to nevíte? V Londýně byly bombové útoky."

Reakce Britů byla velmi zdrženlivá: přežili jsme nacistické nálety, přežili jsme útoky Irské republikánské armády, teď nás nemohou rozhodit islamisté. Taková byla i reakce nového premiéra Browna na nedávné zmařené útoky - terorismus je tady a rizika prostě budou trvat desetiletí.

HN: Takže nepozorujete v každodenním životě zesílená bezpečnostní opatření?

Vláda si uvědomuje meze, za které nechce jít. V Británii dosud není možné použít v soudním procesu jako důkaz tajné odposlechy telefonů - to nová vláda asi připustí. Jinak se ale mění spíš práce tajných služeb.

Ještě v 90. letech byli Francouzi nazlobeni na Brity, že nechávají radikály volně běhat po Londýně. A ještě jim poskytují azyl, zatímco ve Francii by byli titíž lidé stíháni za terorismus. Tam je změna patrná. Najednou se tajné služby zaměřují na boj s terorismem a jsou schopny rozkrývat teroristické buňky dřív, než zaútočí.

HN: A změna v přístupu k muslimům?

Británie si uvědomila, že opravdu má menšinu, která je násilná, rasistická, nesnášenlivá vůči ostatním náboženstvím, a že je potřeba se víc angažovat v jejím vzdělávání. Nebo "lustrovat" imámy, kteří vedou mešity.

Je ale jasné, že cesta nevede skrze represi, větší dohled. Naopak: jde o to, aby se muslimská komunita angažovala sama v boji proti terorismu.

Takže muslimský teolog Táriq Ramadán, který přednáší na Oxfordu (a jehož mnozí intelektuálové ve Francii či ve Švýcarsku považovali za islamistu a radikála), byl v poradním sboru Tonyho Blaira. Je to cesta, jak marginalizovat ty, kdo v rámci islámu vyznávají násilnou ideologii.

HN: Británie vyhostila čtyři ruské diplomaty, protože Rusko odmítlo vydat agenta KGB Andreje Lugového, podezřelého z vraždy Alexandra Litviněnka. Lze říct, že nový premiér přitvrzuje?

Myslím, že Blair by jednal úplně stejně. Najednou vidíme, že Rusko se opravdu stává zemí, která je nebezpečná svému okolí a v níž jsou zcela zločinecké praktiky pod ochranou státu.

Proti Lugovému jsou silné důkazy, že použil polonium k usmrcení přeběhlíka z KGB - a reakce ruského státu je velmi cynická. Co v takové situaci může britská vláda použít, než obvyklé diplomatické vypovězení ruských špiónů?

Ukazuje se tady rozdíl kultury, ve které vládne právo, a té, v níž vládne monarcha - byzantské kultury, již je Rusko po staletí zasaženo. Ukazuje se, že tato země spěje k modelu, který nemá s ústavní demokracií nic společného. Nemá nic společného ani se státem, kde zákony a pravidla dodržují všichni včetně vlády.

Když někdo někde spáchá trestný čin, tak očekáváme, že bude stíhán a potrestán. Ne že zločinec zůstává pod ochranou mocných určitého státu. Jako není možné přehlížet Mugabeho zločiny v Zimbabwe, není možné přehlížet ani to, že tady zabijáci vraždí politickou opozici po Evropě.

Jiří Příbán (39)

Patří k předním českým právním teoretikům současnosti. Je profesorem právní filozofie a sociologie, zabývá se ústavním právem. V roce 1989 vystudoval Právnickou fakultu UK, kde v následujících letech přednášel. Od roku 2001 pracuje na plný úvazek na britské Cardiff Law School. V češtině vyšly například jeho knihy Sociologie práva (1996), Disidenti práva (2001), Právo a politika konverze (2001), Jací můžeme být (2004).

Zpracovatel: [Anopress IT a.s.](#)

